

**Еволюція економічних категорій «заощадження» та «інвестиції»**

**Ключові слова:** заощадження, інвестиції, кінцеве споживання, трансформація

Одним із важливих чинників забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни є нарощування та ефективне використання інвестиційних ресурсів. Інвестиційні процеси хоч і не вирішують стратегічного завдання структурної перебудови економіки, проте поліпшують загальні макроекономічні показники економічного розвитку країни. Особливо це актуально для України, оскільки інвестиції допоможуть їй вийти з економічної кризи з якнайменшими втратами. Джерелом накопичення інвестицій являються заощадження домогосподарств. Проте з теоретичної точки зору існує проблема відсутності в сучасних умовах чіткої границі між поняттями «заощадження» та «інвестиції», адже багато економістів часто використовують їх як синоніми. Простежимо розвиток сутності даних економічних категорій та знайдемо шляхи нарощення інвестиційного потенціалу сучасної української економіки.

Проблеми заощадження та інвестицій цікавили багатьох представників різних економічних шкіл та напрямків на протязі багатьох років. Найперші роботи належать меркантилістам, які вважали гроші головним багатством держави, але їх погляди на способи нагромадження суттєво відрізнялися. Так, представники даного напрямку (А. Монкретьєн, Т. Мен та ін.) стверджували, що гроші – особлива форма багатства, тому основний спосіб збагачення заключається в нагромадженні благородних металів – золота та срібла. Величина вартості представляє собою продукт обміну, а не виробництва. Прибуток є результатом процесу обміну не в середині економіки, а лише між країнами. Погляди меркантилістів були помилковими, але дали суттєвий поштовх для подальшого вивчення категорій заощадження та інвестицій.

Представники класичної школи політичної економії дали нове визначення багатом економічним категоріям, провели всесторонній аналіз дії заощадження на розвиток економічної системи, розробили методологічний апарат для аналізу трансформації заощадження в інвестиції. Так А. Сміт в роботі «Дослідження про природу та причини багатства народів» дав визначення заощадження з позиції збереження населенням грошей через поняття «бережливості». А. Сміт вважав, що бережливість являється безпосередньою причиною збільшення капіталу.

В рамках неокласичної теорії (Дж.Б.Кларк, К.Викселль, А.Маршалл та ін.) даний підхід до вивчення економічних категорій отримав подальший розвиток. Це стосується досліджень проблем в системі «заощадження-нагромадження» та формування умов можливого розходження між ними.

Особливий вклад в розробку питань співвідношення між заощадженнями та інвестиціями в економічну науку вніс Дж. М. Кейнс. В роботі «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» ним була запропонована зовсім нова ідея

зв'язку в системі «заощадження -інвестиції». Так, інвестиції – це затрати на виробництво, нагромадження засобів виробництва та збільшення матеріальних запасів. Оскільки заощадження дорівнюють різниці між доходами та споживанням, що аналогічно інвестиціям, то заощадження та інвестиції повинні бути рівними. На думку Дж. Кейнса, це являється обов'язковою умовою досягнення макроекономічної рівноваги. На сьогоднішній день в Україні ця рівність відсутня, оскільки частина населення свої заощадження зберігають. Проблема заключається в тому, що загальна сума заощаджень – це результат дії багатьох індивідуальних споживачів, а величина інвестицій – це результат дії підприємців. Тобто заощадження та інвестиції здійснюються незалежно один від одного різними економічними суб'єктами.

Рівність між величиною заощадження та інвестицій також витікає з двоякої сутності відносин між виробником та споживачами. Підприємець реалізує свою продукцію і його дохід при цьому рівний різниці між виручкою та загальними виробничими витратами. З іншого боку, поточні інвестиції кожного підприємця дорівнюють різниці між цінністю основних засобів, які він купив у інших підприємців, та власними витратами. Звідси витікає, що загальне перевищення доходу над споживанням, яке ми називаємо заощадженням, не може відрізнятись від збільшення цінності капітального майна, тобто інвестицій.

Д.Х. Робертсон визначав сьогоднішній дохід як суму вчорашнього споживання та інвестицій, тому сьогоднішні заощадження у відповідності з цим визначенням дорівнюють вчорашнім інвестиціям плюс перевищення вчорашнього споживання над сьогоднішнім. При такому підході стає зрозумілим, що заощадження можуть перевищувати інвестиції, причому розмір перевищення заощадження над інвестиціями буде дорівнювати різниці між вчорашнім та сьогоднішнім доходом. «Тобто, коли Робертсон пише про існування перевищення заощадження над інвестиціями, він має на увазі буквально те саме, що я, коли говорю, що дохід падає; перевищення заощадження в його системі понять повністю тотожно зменшенню доходу в моєму розумінні. Якщо поточні здогадки дійсно завжди визначаються досягнутими в минулому результатами господарської діяльності, то сьогоднішній ефективний попит був би рівний вчорашньому доходу. В такому випадку метод Робертсона можна було би вважати альтернативним підходом (точніше було би, ймовірно його назвати першим наближенням): оскільки, по сутності, він намагається сформулювати таке саме життєво важливе з точки зору причинно-наслідкового аналізу розмеження, яке намагався провести я, підкреслюючи різницю між ефективним попитом та доходом» [1, с.198-199].

Заощадження - дохід, не використаний на придбання товарів та послуг в рамках поточного споживання. Розмір заощадження обернено пропорційний величині споживання, оскільки їх джерелом виступає саме скорочення споживання. Сучасні спостереження та статистичні розрахунки підтверджують, що «сума, яку суспільство витрачає на споживання, очевидно залежить: 1) частково від величини доходу, 2) частково від інших супутніх об'єктивних факторів та 3) частково від суб'єктивних потреб та психологічних схильностей,

звичок окремих членів суспільства, а також від принципів, на основі яких сукупний дохід розподіляється між учасниками господарського процесу... Мотиви витрачання переплітаються між собою, при спробі класифікувати їх легко допуститися помилки» [1, с. 206].

Таким чином, на розмір заощадження і споживання впливає багато факторів, які за теорією Дж. Кейнса доцільно розділити на дві великі групи: об'єктивні та суб'єктивні.

До числа об'єктивних факторів можна зокрема віднести наступні.

1. Багатство. Чим більше нагромадженого багатства домогосподарств, тим більша величина споживання та відповідно менша величина заощадження при будь-якому рівні поточного доходу. Зберігаючи, домогосподарства резервують свій поточний дохід для споживання у майбутньому. При цьому, чим більше накопили домогосподарства, тим слабший у них стимул до заощадження. Якщо ж майно в великому обсязі було отримано у спадок, то можливості споживання розширюються. Зменшення ж багатства скорочує обсяги витрат на споживання. Так, наприклад, фактична втрата вкладниками заощаджень в банківській системі в результаті її знецінення в роки гіперінфляції в Україні суттєво знизила рівень споживання багатьох домогосподарств. Таким чином, більше багатство приводить до більшого споживання, що в економічній літературі називають ефектом багатства.

2. Рівень цін. Зміна рівня цін впливає як на купівельну спроможність домогосподарств, так і на обсяги збережень грошових засобів. Реальний рівень життя змінюється обернено до зміни рівня цін. Якщо ціни збільшуються, то реальне фінансове багатство зменшується і домогосподарства стають більш схильні до заощадження поточного доходу. І навпаки, якщо ціни знижуються, то це стимулює до споживання.

3. Сподівання. Сподівання домогосподарств, пов'язані з майбутніми цінами, грошовими доходами та наявністю товарів можуть впливати на поточні витрати та заощадження. Так впевненість у підвищенні цін та дефіциту товарів може призвести до збільшення поточних витрат та зниженню заощадження. А сподівання зниження цін може мотивувати домогосподарства більше зберігати.

Але, як вказував Дж. Кейнс : «Хоча ця дія може суттєво зачепити схильність до споживання окремих учасників економічного процесу, для суспільства в цілому такі зміни взаємно ототожнюються » [1, с.210]. Тобто даний фактор є не суттєвим та має не значний вплив на розмір заощадження.

4. Заборгованість споживачів. Рівень заощадження та споживання мають обернену залежність від рівня заборгованості. Якщо борги домогосподарств досягли такого рівня, що значна частина поточних доходів йтиме на їх погашення, то домогосподарства вимушені будуть скорочувати поточне споживання, аби знизити заборгованість. І навпаки, якщо споживча заборгованість відносно низька, то рівень заощадження домогосподарств може збільшитися.

5. Відсоткова ставка – фактор, який неоднозначно впливає на заощадження та споживання. Кейнс називав вплив даного фактора доволі сумнівним, але признавав, що зміна норми відсотка все ж впливає на готовність

домогосподарств витратити на поточне споживання частину свого доходу. «На протязі довгих проміжків часу суттєві зміни норми відсотка, ймовірно, значно змінюють суспільні звички та впливають, таким чином, на суб'єктивну схильність до витрачання, хоча й важко передбачити, в якому саме напрямі відбудеться цей вплив... Зазвичай же короткострокові зміни норми відсотка навряд чи мають суттєвий вплив на величину витрат» [1, с.209].

5. Зміни в податковій політиці. Оскільки податки виплачуються частково за рахунок споживання та частково за рахунок заощадження, то підвищення податків зменшує обидві величини. І навпаки, доля доходів, отриманих від зниження податків, буде йти на збільшення як споживання, так і заощадження.

Дані фактори, звичайно впливають на рівень заощадження, але багато економістів впевнені у тому, що їх вплив не суттєвий. Основним фактором, від якого більший мірі залежить рівень заощадження – це отриманий дохід.

Крім того, не можна оминати групу об'єктивних факторів, які впливають на готовність домогосподарств не споживати отримані доходи, а заощаджувати. Ці фактори «...описують ті психологічні особливості людського характеру, а також ті суспільні звички та інститути, які, хоча й не являються незмінними, все ж таки підтверджені суттєвими змінами на протязі коротким проміжків часу...» [1, с.206].

Дж. Кейнс виділяв та характеризував вісім основних об'єктивних стимулів та цілей заощаджувати [1, с.221]:

1. Обережність – мотив заключається в бажанні людей створити резерв на випадок непередбачуваних витрат (наприклад, смерть родичів, знищення майна в результаті природних катаклізмів тощо).

2. Розрахованість – домогосподарства віддають перевагу більшому споживанню в майбутньому, ніж меншому негайно.

3. Бажання кращого – кожна людина на рівні підсвідомості бажає з часом бачити підвищення рівня свого життя, навіть якщо можливість користуватися благами зменшується.

4. Незалежність – заключається в бажанні відчувати свою незалежність та самостійно приймати рішення.

5. Заповзятливість – забезпечити собі певний розмір недоторканого доходу, який дасть можливість здійснювати різні спекулятивні та комерційні операції.

6. Гордість – бажання залишити своїм нащадкам спадок.

7. Жадібність – бажання не витратити зароблені гроші на дрібниці, а залишити їх на майбутнє, тобто задовольнити саме відчуття жадібності.

8. Передбачливість – пов'язане з розумінням різних співвідношень доходу та споживання в часі, що пов'язане з бажанням дати освіту своїм дітям в майбутньому та забезпечити собі старість.

Сила та інтенсивність даних стимулів залежать від багатьох факторів, але актуальності не втратили на сьогоднішній день.

В економічній літературі радянського періоду заощадження розглядалися як частина особистого доходу, яка залишилася невикористаною на поточні споживчі потреби та нагромаджується.

В сучасних економічних працях при визначенні заощадження більше керуються системою національних рахунків, згідно якої: «Заощадження представляють собою ту частину наявного доходу, яка не витрачена на товари та послуги для кінцевого споживання» [2, с. 110]. При цьому акцент робиться саме на трансформації заощадження в інвестиції.

Щодо інвестицій, то існує багато модифікацій даного поняття, що обумовлено специфікою та традиціями різних економічних шкіл та течій. Так, відповідно до австрійської школи "граничної корисності", інвестиції трактуються як обмін задоволення потреб сьогодні на задоволення їх у майбутньому. Дж.Кейнс, в свою чергу, виділяє подвійну природу інвестицій: з однієї сторони він бачить у них величину акумульованого доходу з метою накопичення та обсяг ресурсів, тобто потенційний інвестиційний попит; з іншої сторони, інвестиції виступають у формі вкладень (витрат), які визначають приріст вартості капітального майна, тобто як реалізовані попит та пропозиція. Крім того, Дж.Кейнс трактував інвестиції як поточний приріст цінностей капітального майна внаслідок виробничої діяльності даного періоду; це та частина доходу за даний період, яка не була використана для споживання [1, с.26]. Представники системного підходу К. Макконнел і С. Брю стверджували, що інвестиції – це витрати на будівництво нових заводів, на верстати і устаткування з тривалим терміном служби; витрати на виробництво і нагромадження засобів виробництва, збільшення матеріальних запасів; витрати на поліпшення освіти, здоров'я працівників чи на підвищення мобільності робочої сили.

Таким чином, якщо дотримуватися саме системного підходу, то інвестиції на мікрорівні – вкладення у розвиток продуктивних сил і відносин економічної власності, а на макрорівні – це вкладення у розвиток економічної системи, яка включає також техніко-економічні та організаційно-економічні відносини, господарський механізм.

В Україні ж категорія інвестицій знайшла своє відображення в Законі України від 18.09.91 р. "Про інвестиційну діяльність" та в Законі України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 22.05.97 р.

Так, згідно зі статтею 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» під інвестиціями розуміють всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
  - рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
  - майнові права, що випливають з авторського права, досвід та інші інтелектуальні цінності;
  - сукупність технічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок та виробничого

досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але незапатентованих («ноу-хау»);

- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності [3].

А в Законі України "Про внесення змін до закону "Про оподаткування прибутку підприємств", "інвестиція – це господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно"[4].

Значна роль у вивченні трансформації заощаджень в інвестиції в російській економіці належить А.Булатову, який досліджував відмінні риси заощадження та інвестицій в перехідний період [5, с.38-47].

Проблемами заощадження та інвестицій сьогодні в Україні займаються такі вчені, як: Чалдаєва А.А., Сергієнко О.М., Кузьменко Є.О., Карковська В.Я., Чирик Н.В., Носова О.В. та інші [6-8].

Таким чином, категорії «інвестиції» та «заощадження» помилково використовувати як синоніми. Забезпечення нормального розміру інвестицій впирається в проблему переводу всіх заощаджень в реальні капіталовкладення. Акт заощадження одночасно перетворюється в акт інвестування. Тобто потрібно загострити увагу на тому, за допомогою яких стимулів переконати домогосподарства більше заощаджувати, а не споживати.

Так, фактори, які виділив Дж.Кейнс (як об'єктивні, так і суб'єктивні) можуть стати досить впливовою економічною «зброєю» в руках керівників країни. Якщо правильно вплинути на внутрішні та зовнішні фактори бажання людей не споживати більшу частину свого доходу, а направляти на заощадження, а потім трансформувати їх у інвестиції, то можливо регулювати темпи економічного розвитку країни. Оскільки загальновідомим є той факт, що існує залежність між заощадженням, інвестиціями та станом економіки. Якщо в країні сприятливий інвестиційний клімат, а більша частина заощаджень трансформується в інвестиції, то спостерігається економічний ріст. І навпаки, якщо заощадження зберігаються у населення, то це приведе до економічного спаду. Найбільш сприятливою являється ситуація, коли загальні обсяги заощаджень співпадають в довгостроковій перспективі з обсягами інвестицій.

#### Література

1. Антология экономической классики. В 2-х томах. Т. 2. Предисловие, составление И.А. Столярова. – М.: «ЭКОНОВ», 1992. – 486 с.
2. Герасименко С.С. Система національних рахунків: навч. посібн. / С.С. Герасименко, В.А. Головка, І.М. Нікітіна. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
3. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року.
4. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22 травня 1997 р. №283\97.

5. Булатов А.С. К вопросу о трансформации сбережений в инвестиции // Деньги и кредит. 2003. - №4. – С.38-47.

6. Чирик Н.В. Економічна суть інвестицій: сучасні погляди та концепції // Економіка, фінанси, право. – 2008. - №7. – С.17-22.

7. Сергієнко О.М. Система національних рахунків як методологічна база розрахунку доходів на макрорівні // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. - №10. – С.24-28.

8. Кузьменко Є.О. Особливості розподілу валового національного доходу між споживання та нагромадженням // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. - №18. – С.63-70.

#### Резюме

В статті розглянуто особливості сутності понять «заощадження» та «інвестиції», починаючи з меркантилістів та закінчуючи сучасністю. Особливу увагу приділено саме класичній економічній школі. Виділено основні фактори впливу на заощадження та приведені рекомендації щодо активізації трансформації заощадження в інвестиції.